

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در فامرو سنگسر (مهدی شهر)

دفتر اول

عباس مصباحیان سنگسری

انتشارات حبله رود

۱۳۹۶

سرشناسه : مصباحیان سنگسری، عباس، ۱۳۲۳-
 عنوان و نام پدیدآور : در قلمرو سنگسر (مهدی شهر) / عباس مصباحیان سنگسری.
 مشخصات نشر : سمنان: انتشارات حبله رود، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری : ج.: مصور (رنگی).
 شابک : ۲۰-۳-۸۷۸۴-۶۰۰-۹۷۸: ۲۵۰۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 موضوع : سنگسر
 موضوع : Sangsar (Iran)
 رده بندی کنگره : DSR۲۰۹۵/ن۶۴۱۳۹۶
 آئینده دیویی : ۹۵۵/۸۳۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۰۷۱۲۹۲

شناسنامه

در قلمرو سنگسر (مهدی شهر)

دفتر اول

عباس مصباحیان سنگسری

ناشر: حبله رود

چاپ نخست، ۱۳۹۶

شابک: ۲۰-۳-۸۷۸۴-۶۰۰-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

صفحه آرای: محمدتقی رهبری فرد

طرح جلد: مرجان شمسی خانی

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

قیمت: بیست و پنج هزار تومان

مسئولیت مطالب کتاب با مؤلف است، همچنین حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است.

سمنان: بلوار ولی عظیم (ج)

جنب مسجد آل محمد (ص)

www.hablerood.ir

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۳	اشارتی به سوابق پژوهشی نگارنده
۷	سخن آغازین
۱۰	نگاهی کوتاه به جغرافیای سیاسی و تاریخی سنگسر
۱۱	وجه تسمیه
۱۲	حدود
۱۲	آب و هوا
۱۳	باد
۱۳	موقعیت طبیعی
۱۳	جمعیت و نژاد
۱۴	راه‌ها
۱۴	زبان سنگسری
۱۶	اقتصاد
۱۶	حشمنداری
۱۶	کشاورزی
۱۶	معادن
۱۶	صنعت
۱۷	صنایع دستی مهدی شهر (سنگسر)
۱۸	آثار تاریخی
۱۹	امکانات
۱۹	مشاهیر و معاریف سنگسر
۱۹	شعبان سنگسری
۱۹	ذوالفقار خان سنگسری
۲۰	آقا محمد خان سنگسری

۲۱	مشاهیر سنگسر.....
۲۲	شهرها و روستاهای شهرستان مهدی شهر.....
۲۳	جغرافیای تاریخی قلمرو ایل سنگسر.....
۲۸	مراعات فعلی در شهرستان مهدی شهر.....
۲۹	قلمرو عشایر سنگسر از نگاه سیاحان، نویسندگان و محققان.....
	حکایت ناصرالدین شاه قاجار در سفر خراسان با یکی از عشایر ایل سنگسر در منطقه
۳۲	جاش.....
۴۲	شهرستان مهدی شهر (سنگسر سابق) و جاذبه های گردشگری و اکوتوریسم.....
۴۲	معرفی شهرستان و جاذبه ها.....
۴۵	دیدنی های شهرستان.....
۴۷	غار دربند مهدی شهر (سنگسر).....
۵۰	شهر بیلاقی و باشکوه شهر برزاد.....
۵۱	درجزین.....
۵۲	منطقه زیبای رودبارک مهدی شهر.....
۵۳	دهستان فولادمحله شهرستان مهدی شهر.....
۵۳	منطقه گردشگری دهستان چاشم مهدی شهر.....
۵۴	عمارت و شکارگاه ملاده مهدی شهر.....
۵۶	منطقه زیبای خطیرکوه.....
۵۷	منطقه حفاظت شده پرور.....
۵۷	ده صوفیان.....
۵۹	نیم نگاهی به ورزش مهدی شهر.....
۶۸	آب و سرزمین دو عامل پیشرفت پایدار مهدی شهر و کمبود آن مایه عدم توسعه.....
۶۸	مقدمه.....
۶۸	بحث آب.....
۷۳	۱- سرزمین.....
۷۶	۲- سرگذشت آب.....
۷۷	الف: آب شرب در قدیم.....
۷۷	ب: آب شرب بهداشتی.....

۷۹	ج: آب خام و تأثیر آن در فضای سبز.....
۸۳	نتیجه.....
۸۵	صیغه سروده‌ها، ترانه‌ها و موسیقی سنگسری.....
۹۴	سروده‌های کهن گویش سنگسری.....
۹۷	بخشی از ترانه طولانی دَستو بِرِ وِرواشُ.....
۱۰۰	ای دودوجون.....
۱۰۱	نوروزی.....
۱۰۳	دعای پایان.....
۱۰۷	وارشو یوار.....
۱۰۹	آرمونی زمیسترن ای ننه.....
۱۱۶	وصفی از زبان فاخر سنگسری و تلاش در جهت حفظ آن.....
۱۱۶	مقدمه.....
۱۱۹	توصیف زبان فاخر سنگسری.....
۱۲۵	مشابهت زبان‌ها.....
۱۲۷	اهمیت زبان سنگسری.....
۱۳۲	کاربرد زبان سنگسری در القاب خویشاوندی.....
۱۳۴	ابزار و اشیاء وابسته.....
۱۳۶	مکان‌های وابسته.....
۱۳۸	تاریخچه و قدمت.....
۱۳۹	تأثیر موضوع مطرح شده بر موارد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، جغرافیایی کالبدی و.....
۱۴۰	ذکر نمونه‌های مشابه.....
۱۴۱	آسیب‌شناسی (عوامل تهدید کننده در برگیرنده کلیت موضوع و ابزار و اشیاء و مکان‌های وابسته).....
۱۴۱	اقدامات حفاظتی انجام شده (فرد یا گروه‌های مردمی / دولتی).....
۱۴۲	پیشنهادها.....
۱۴۳	توضیح‌های دیگر.....
۱۴۶	ضمایم.....

۱۴۷	سنت‌ها و نموده‌های شفاهی.....
۱۴۷	ادبیات شفاهی.....
۱۴۸	سنت نوشتاری.....
۱۵۰	گویش‌ها و فله‌لویات.....
۱۵۱	چه کنیم تا زبان سنگسری حفظ شود؟.....
۱۵۴	رسم‌الخط (ده باین) سنگسری.....
۱۵۶	دفاع از اینکه زبان سنگسری یک زبان است نه گویش.....
۱۵۸	شرحی مختصر بر بلندگی پایداری عشایر شهرنشین سنگسر.....
۱۶۰	شاخصه‌های عشایری بر اساس الگوی اسلامی - پیشرفت ایرانی.....
۱۷۰	مشکلات موجود در عشایر سنگسر.....
۱۷۲	تهیه فرآورده لبنی نیمه به ف د سنگسری.....
۱۷۲	مقدمه.....
۱۷۳	ماست تازه.....
۱۷۴	توک.....
۱۷۴	توک پوستی.....
۱۷۴	خورش یا «ماست کیان».....
۱۷۵	کره تازه.....
۱۷۵	کره پوستی.....
۱۷۶	کره داغ شده (روغن حیوانی).....
۱۷۶	دو (دوغ بدون کره).....
۱۷۶	سه جو.....
۱۷۷	تفره (قره‌قروت).....
۱۷۷	سزمه و دونه (سزمه و کشک).....
۱۷۷	لبنیات چرخ کرده.....
۱۷۸	تهیه کره چرخ کرده.....
۱۷۸	لبنیات به دست آمده از شیر چرخ کرده.....
۱۷۸	پنیر مایه.....
۱۷۹	پنیر تازه.....

۱۷۹	پنیر پوستی
۱۷۹	پنیر قالبی
۱۸۰	خمیره
۱۸۰	وارهون (روغن زرد)
۱۸۱	آرشه
۱۸۱	نیموا
۱۸۲	پنیرو (آب پنیر)
۱۸۲	لور تازه
۱۸۲	لور چنگ ز
۱۸۳	لور قالبی
۱۸۳	روغن لور
۱۸۳	آرشه لور
۱۸۴	لورو (آب لور)
۱۸۴	تهیه لورئین
۱۸۴	چیکو
۱۸۵	نتیجه
۱۸۵	منابع
۱۸۶	انار و انارستان باغ شهر در جزین (درگزین قدیم)
۱۸۶	انار از دیدگاه مذهبی مسلمانان
۱۸۷	انار در افسانه‌های ایرانی و غیرایرانی
۱۸۸	در ادیان
۱۹۰	خاصیت بهداشتی درمانی انار
۱۹۰	بیان مفاهیم
۱۹۰	شرح مختصر انار
۱۹۱	صادرات
۱۹۱	محل رویش
۱۹۱	مشخصه‌های ظاهری و علمی درختچه انار

زمان انار چینی در جزین (درگزین) و مهدی شهر.....	۱۹۳
مهارت در انارچینی و مراقبت در نگهداری آن.....	۱۹۳
انار باغ شهر در جزین (درگزین) از نظر شهرت و اقتصاد.....	۱۹۴
فرآورده‌های انار در جزین.....	۱۹۴
آب شله.....	۱۹۵
ترکه‌های نازک انار.....	۱۹۵
نقش مایه‌های انار در صنایع دستی.....	۱۹۵
نقوش انار در معماری ایرانی.....	۱۹۵
چوب تنهیم.....	۱۹۶
استفاده از انار در رنگرزی سنتی.....	۱۹۶
استفاده چکله در رنگرزی.....	۱۹۷
استفاده از انار در جشن تنهیم.....	۱۹۸
استفاده انار در جشن تیرگان.....	۱۹۸
استفاده انار در شب چله.....	۱۹۸
استفاده انار در عروسی.....	۱۹۹
انار از نگاه شعرا.....	۱۹۹
سخنی با شورای شهر، شهرداری و مهندسين مشاور طرح جامع مهدی شهر.....	۲۰۳
من متروک‌های هستم در مهدی شهر «سنگسر» چرا؟.....	۲۰۹
تاریخچه آموزش و پرورش در سنگسر.....	۲۱۳
گوشه‌ای از فرهنگ ماه رمضان در سنگسر قدیم.....	۲۲۴
تعزیه خوانی در سنگسر.....	۲۳۴
سوابق فرمانداری نظامی قدیم و کنونی مهدی شهر و نارسایی‌های موردی برای آگاهی دولتمردان وقت.....	۲۴۲
موافقت با ثبت ملی و معنوی موسیقی فاخر و کهن سنگسری.....	۲۵۳
ثبت فنون تهیه فرآورده‌های لبنی سنگسر و چنگوم سازی در فهرست میراث ملی.....	۲۵۵
غریبانه.....	۲۵۶
منابع و مآخذ.....	۲۵۷
اسناد و تصاویر.....	۲۵۸

پیشگفتار

به نام خداوند جان و خرد

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

جناب آقای مصباحیان یکی از مؤثرین و پژوهشگران باتجربه شهر عزیز ما مهدی شهر (سنگسر) است. ایشان همچنین یکی از دلسوزان واقعی و بی ادعا برای آبادانی و توسعه زادگاهش است. به عنوان مطالب متنوع و زیبایی از تحقیقات و مطالعات ایشان در باره شهرمان از جنبه‌های تاریخی، سنتی و... را در مطبوعات و صداوسیما مشاهده می‌کردم که بعضی از آن موارد، در کتاب فعلی ایشان بنام «در قلمرو سنگسر» دیده می‌شود.

در زمان تصدی ریاست دانشگاه علوم پزشکی سمنان، به اطلاعات جامع ایشان در مورد زادگاهش بیشتر واقف شدم. به خوبی به خاطر دارم که نامه‌ای از سوی آقای مصباحیان به عنوان مدیرعامل بنیاد نیکوکاری امام صادق (ع) مهدی شهر دریافت نمودم که برای اولین بار با دلایل موجه، منطقی و بسیار خوب، فرسودگی و ناامنی ساختمان بیمارستان ۱۵ خرداد مهدی شهر را اظهار و درخواست احداث بیمارستان جدید داد.

این اقدام و پیگیری ایشان و نیز پیگیری و درخواست سایر سازمان‌های مردم نهاد و شورای شهر و بررسی‌های کارشناسی حوزه سلامت دانشگاه، به تسهیل شدن پرونده ساخت بیمارستان جدید برای مهدی شهر منجر شد. مدتی بعد، از جناب آقای دکتر پزشکیان وزیر محترم بهداشت، درمان و آموزش پزشکی وقت برای بازدید از بیمارستان ۱۵ خرداد مهدی شهر دعوت گردیدند و در جلسه‌ای که با حضور اعضای محترم شورای اسلامی وقت و اعضای بنیاد نیکوکاری امام صادق (ع) برگزار شد تاریخچه ساخت بیمارستان و نیز ناامنی و فرسودگی فعلی آن به تفصیل توسط عزیزان حاضر در جلسه به ویژه توسط آقای مصباحیان مطرح شد که نهایتاً وزیر محترم با ساخت بیمارستان جایگزین برای شهر عزیزمان موافقت فرمودند. هم زمان، تقاضای احداث ۱۲ واحد مسکونی برای پزشکان نیز توسط ایشان و سایر عزیزان مطرح شد که خوشبختانه این پروژه در مدت زمان مسئولیت اینجانب شروع و به بهره

بررداری رسید. در پیگیری پروژه دوم معلم مرحوم یوسفیان نیز پیگیری مؤثر و تلاش صادقانه‌ای داشتند که ان شاء الله روح آن مرحوم مشمول رحمت بیکران الهی قرار گیرد. هدفم از ذکر این موارد، ارائه گزارش عملکردم نمی‌باشد، بلکه به مصداق حدیث «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بیان گوشه‌ای از زحمات و تلاش‌ها و پیگیری آقای مصباحیان در جهت عمران و آبادی شهرمان و قدردانی از ایشان است. بدون شک، ایشان در حوزه‌های دیگر نیز زحمات زیادی را متحمل شده‌اند.

در هر یک از پيشرفت پايدار مهدی شهر که در سال ۹۰ برگزار شد، بنده به عنوان دبیر همایش آقایان مصباحیان، یوسفیان، طاهرکرد و خداداد و سایر عزیزان به عنوان تیم علمی و اجرایی همایش تلاش‌های زیادی را متقبل شدند. به خاطر دارم که از ۶۰ مقاله واصله، هفت مقاله به ایشان (مباحثین) تعلق داشت که حاکی از نگاه عمیق تحقیقاتی و مطالعاتی ایشان است که شایسته شکر و قدردانی است. این مقالات همراه با سایر مطالعات ایشان می‌توانست در قالب، یک کتاب منتشر شود؛ لیکن ایشان به انتشار کتاب جامع استان سمنان و نیز سخن مردم مهدی شهر بسنده کرده بودند. بای بسیار خرسندی است که اکنون ایشان به انتشار کتابی تحت عنوان «در قلمرو سنگسر (مهدی شهر)» اقدام نموده‌اند. نویسنده در این کتاب، همه نگاه مثبت خویش را به نیمه اول این قرن و قرن پیش معطوف نموده است. به افتخارات آن زمان‌ها و به جهد و تلاش پیشینیان و بیاکان می‌بالد و به نوعی با پیش کشیدن و طرح نمودن موضوعاتی به انتقاد از مسئولین و نابسامانی‌های اخیر شهر و تقریباً بی‌تفاوتی مردمش نسبت به پیشینیان اشاراتی دارد. در مجموع می‌توان گفت کتاب حاضر در نوع خود از نظر بنده ارزنده و خواندن آن را به همشهریان عزیز توصیه می‌نمایم.

هر کسی دور ماند از اصل خویش

باز جوید روزگار وصل خویش

دکتر علی رشیدی پور

زمستان ۱۳۹۶